

ZLO PIJANČEVANJA IN HUDODELSTVO. K MORALNI ZGODOVINI
HUDIČEVE NADLOGE – ŽGANJEPIVCEV IN KRIMINALCEV –
V 19. STOLETJU*Andrej STUDEN*Inštitut za novejšo zgodovino, SI-1000 Ljubljana, Kongresni trg 1
e-mail: andrej.studen@inz.si*IZVLEČEK*

Na problem alkoholizma in kriminala so v 19. stoletju opozarjale številne moralistične zgodbe, ki so podučevale, da človek zaradi brezbožnega, grešnega in pijanskega življenja lahko konča tudi kot morilec na vislicah. Kriminalce je družba 19. stoletja zaradi njihove nemoralnosti potiskala ob rob kot škodljive in sramotne elemente. Katoliški moralisti so enega glavnih vzrokov za pomanjkanje morale, pomanjkljivo vzgojo in naraščanje deviacij in kriminala v družbi videli v pijančevanju, v grehu, ki ni ustrezal tudi meščanski ideologiji in njenemu odnosu do kriminalcev. Tako katoliški kot tudi meščanski moralisti so greh pijančevanja ozko povezovali z grehom kriminala. Samopodoba vzornega katoličana oziroma meščana se namreč ni skladala s podobo pijancev in kriminalcev. Katoličani naj bi živeli pobožno življenje brez greha. Cilj meščanske samopodobe pa je bil udejanjenje individualnosti, ki naj bi bila usmerjena k vodenju krepostnega in moralnega življenja. Obe predstavi sta seveda dali pečat tudi konceptom kriminalne identitete, ki je veljala za negativno zrcalno podobo katoliške oziroma meščanske identitete. Polarizacija med moralnimi katoličani oziroma meščani in nemoralnimi kriminalci se je usklajevala med dobrim in zlom družbe. Napuh in samoprecenjevanje so prišli do izraza tako v krščanskem kot tudi v meščanskem mišljenju. Razlika pa je bila seveda v predstavah o ranjeni avtoriteti: pri meščanskem mišljenju postavljata napuh in samoprecenjevanje pod vprašaj avtoriteto razuma kot predpostavke za družbeno vzpostavljeno in sprejemljivo vedenje, medtem ko je krščansko mišljenje videlo v njih napad na nadzemeljsko avtoriteto, torej napad na Boga.

Ključne besede: alkoholizem, kriminal, katoliška morala, meščanska morala, 19. stoletje

IL MALE DELL'UBRIACATURA E IL CRIMINE. PER UNA STORIA
MORALE DELLA PIAGA DEMONIACA – DEGLI ALCOLIZZATI
E DEI CRIMINALI – NEL 19. SECOLO

SINTESI

Nel corso del 19. secolo il problema dell'alcolismo e quello della criminalità sono stati chiamati in causa in numerosi racconti moralistici, con l'intento di insegnare che a causa di una vita atea, peccaminosa e dedita al bere un uomo poteva finire anche come assassino sulla forca. A causa della loro immoralità la società del 19. secolo emarginava i criminali alla stregua di elementi dannosi ed indegni. Secondo i moralisti cattolici, una delle principali cause di atteggiamenti amorali, ma anche della carente educazione e della crescita nella società di deviazioni e delinquenza andava ricercata proprio nell'ubriacatura, peccato che non si confaceva nemmeno con l'ideologia borghese e con il suo atteggiamento verso i criminali. Sia i moralisti cattolici che quelli borghesi ponevano quindi in stretta relazione il peccato dell'ubriacatura con quello della criminalità. L'autorappresentazione dell'uomo cattolico o borghese esemplare non coincideva con la figura dell'ubriaco e del criminale. I cattolici avrebbero dovuto vivere un'esistenza devota, senza peccato. L'obiettivo dell'autorappresentazione borghese era invece la realizzazione dell'individualità, che doveva essere indirizzata alla conduzione di un'esistenza onesta e morale. Entrambe le rappresentazioni diedero indubbiamente un'impronta ai concetti di identità criminale che valeva come immagine speculare negativa dell'identità cattolica o borghese. La polarizzazione tra i cattolici o i borghesi morali da una parte, e i criminali immorali dall'altra, corrispondeva alla distinzione tra bene e male nella società. L'orgoglio e la presunzione trovarono espressione sia nel pensiero cristiano che in quello borghese, la differenza risiedeva naturalmente nelle rappresentazioni dell'autorità ferita: nel pensiero borghese metteva in dubbio l'autorità della ragione quale presupposto di una conoscenza socialmente stabilita ed accettata, mentre il pensiero cristiano ravvisava in esse un attacco all'autorità ultraterrena, quindi un attacco a Dio.

Parole chiave: alcolismo, delinquenza, morale cattolica, morale borghese, 19. secolo

"Kravo ubijem kedar hočem, dokler je moja; zakaj bi svoje žene ne, sej sem ubil svojo lastno, ne pa vaše!", je na sodnji s strašnimi besedami, ki so razodevale trdo, neusmiljeno in hudiču predano srce, odgovarjal Boštjan, mož, ki so ga že nemarni starši nekrščansko vzgojili, mož, ki je živel brez Boga, brez molitve in brez krščanskega nauka. Kot sin zapitega očeta je namesto v cerkev raje zahajal v gostilno, namesto službe božje in pridige mu je bolj dišalo pijančevanje in hazardiranje. Po krčmah se je potikal tudi po več dni in zapravljal cele kupe denarja. V pijanosti je neprestano pretepal ženo, preklinjal in zanemarjal otroke. Nazadnje je zapil in zaigral vse premoženje ter spravil družino na beraško palico. Žena se je ves čas trudila, da bi preživel, toda vse, kar je prislužila, ji je Boštjan pobral in zapravil za žganje, strup, ki je razjedal družinsko življenje. Neko nedeljo, ko je v gostilni pognal po grlu vse do zadnjega beliča, ki ga je zaslužil, je pridrvel domov, da bi še od žene dobil denar za pijačo. Ker od nje ni dobil ničesar, jo je umoril in truplo vrgel v vodo.

Moralistična povest *Boštjan, ali gladka pot na vislice*, ki je bila objavljena v Zgodnji danici leta 1865 (ZD, 2), bralce podučuje, kako daleč lahko zaide človek, ki se vdaja pijančevanju in hazardiranju, človek, ki se v mladosti ni naučil služiti Bogu in pridno moliti, človek, ki se izogiba pridig, krščanskega nauka in spovedi ter raje zahaja v gostilno. Takemu grešnemu človeku so "vislice postavljene, njemu je pekel odprt". Boštjan je kot morilec končal na vislicah, ker je živel nemarno, nekrščansko, grešno pijansko življenje. Ker na tem svetu ni živel z Bogom v njegovi milosti, mu ob smrti niso bila odprta nebeška vrata. Zaradi vdajanja pijači si je prislužil strašne peklenške muke.

Boštjanova zgodba je tipična podoba propadlega človeka, ki ni bila neposredno tematizirana v kazenskopravni in kriminalistični literaturi. Toda junaki iz moralistične galerije zgodb, ki so zaradi strastne vdanosti alkoholnim pijačam ali pa kratkočasnim, a zahrbtnim igram na srečo, zabredli v močvirje zla ter postali uničevalci družinskega življenja in krvoločni morilci,¹ so postali tudi "pomemben element kriminalističnega načina interpretacije, v katerem so kriminalne kariere predstavljene kot posledica odvrnitve od pravilne življenjske poti" (Becker, 2002, 37).

Kriminalce, kot so tatovi, morilci, ponarejevalci denarja, zvodniki, prostitutke in drugi spolni prestopniki, je družba 19. stoletja zaradi njihove nenravnosti potiskala ob rob kot za družbo škodljive oziroma sramotne elemente. Poleg tega, da je obsojala njihovo nemoralnost, si je prizadevala to marginalno skupino tudi neprestano

1 Kot primer bi lahko izbrali tudi Levičnikov poziv kvartopircem k nraavnemu življenju v Drobtincah leta 1856, v katerem poda "resnično, pa grozovitno in silno žalostno dogodbo", ki se je pripetila v "francoskem mestu Strasburgu". Srečno življenje plemenite družine je uničil trenutek, ko je oče treh otrok zašel "v neko zanikarno družbo kvartopircev". Ko mu je sreča pri kartah obrnila hrbet, se je nekoč omikan, dober oče ter varčen gospodar prelevil v podivjano zver. Zaradi svoje igralske strasti je hotel spraviti na beraško palico ženo in otroke ter končno postal celo morilec lastnega otroka, ki ga je nekoč najbolj prisrčno ljubil (DR, 2, 183–187).

nadzorovati in kaznovati (Becker, 1994, 142–157). Katoliški moralisti so v drugi polovici 19. stoletja za pomanjkanje morale, pomanjkljivo vzgojo, naraščanje deviacij in kriminala v družbi in za slabo stanje javne varnosti neprestano krivili liberalizem, brezverstvo, socializem, komunizem in prostozidarstvo (Studen, 2004, 141–142). V poročilih o usmrtitvah hudih zločincev ni manjkalo vzgojnih podukov (Studen, 2004, 106–107). Mladež so svarili, naj se izogiba slabe družbe.² Eden glavnih vzrokov za porast hudodelstva pa je bilo pijančevanje, greh, ki ni ustrezal tudi meščanski ideologiji in njenemu odnosu do kriminalcev.

Zapravljivi pijanci in igralci iger na srečo so bili za katoliške moraliste poleg ljubosumnosti, zakonske nezvestobe, hude jeze in lakomnosti peti najhujši sovražnik svetega zakona. Zapravljivost kot rušiteljico srečnega zakonskega stanu so na primer takole naslikali: "Zapravljiv pijanc, igralec je hudi letni podoban; požre kar je prihranjeniga, in še semena za prihodno ne zapusti – ženo in otroke okrade – je svoje lastne hiše razbojnik" (DR, 1, 89).

Neobzdano pitje je bilo v stoletju meščanstva za krepostne meščane nespodobno.³ Meščani naj bi namreč (vsaj po zapovedih etikéte) pili zmerno in v zasebnih, torej pred javnostjo zaprtih krogih. Toda tako med meščanstvom kot plemstvom so se obdržale določene "pivske" skupine, katerih vsakdanjik je napolnjevalo čezmerno uživanje alkohola, na primer študentske združbe ali pa skupnosti oficirjev. Pitje alkohola, zlasti cenejšega žganja in piva, pa se je v 19. stoletju, ki se je soočalo z velikim problemom alkoholizma, razširilo tako med mestnimi kot tudi podeželskimi spodnjimi sloji (Sandgruber, 1982, 191; Sandgruber, 1986, 19, 28; Kaschuba, 1990, 107).

Katoliški moralisti so dopuščali zmerno pitje vina, obsojali pa so seveda nezmerčnost, saj ta vodi v nemoralno in grešno pijančevanje. Še hujši strup za dušo in telo pa je bilo zanje žganje. Medtem ko je bilo vino božji dar, je bilo žganje dar hudiča (Zwerger, 1879, 148–149; Martin, 1855, 647–650). Nesrečno žganje je veljalo za strašansko kugo, zlo, satanovo seme, ki je škodovalo zdravju, poganjalo ljudi v brezdelno, zapravljivo, pokvarjeno in grešno življenje, načenjalo družinske odnose in pehalo zakonce in njihove otroke v revščino. Žganjarji so veljali za satanove pomagače, ki zastrupljajo ljudstvo (prim. Slomšek, 1847; Volčič, 1853). Mnogi so zaradi žganja poživnili in zabredli v svet kriminala. Zaradi tatvin, ropov, goljufij, razuzdanosti in celo umorov so dokončno zapravili svojo dušo, se predali hudiču in propadli (Volčič, 1853, 28–31).

2 V članku *Nedeljskim učencam in učenkam v podbudo* tako beremo: "Posebno se vam je varovati vsake slabe tovaršije, vsiga ponočniga norenja in voglarenja, nesramniga govorjenja, klafarskiga petja in vsih nespodobnih norčij. Kdor brez pravičniga (upravičenega, op. p.) opravka po noči doma ni, je potepuh ali pa tat." (ZD, 1).

3 "Največja in neodpustljiva nespodobnost pa je, brezpotrebno in neizmerno piti ali se celó upijaniti", pravi v svojem bontonu, denimo Valenčič (1899, 228).

Sl. 1: Hudič zapeljuje kmeta v žganjepitje (v: Štampar, 1931, 87).

Fig. 1: The Devil tempts a peasant into drinking spirits (in: Štampar, 1931, 87).

Tako katoliški kot tudi meščanski moralisti so greh pijančevanja torej ozko povezovali z grehom kriminala. Samopodoba vzornega katoličana oziroma tista, ki so si jo o sebi ustvarili meščani, se namreč ni skladala s podobo pijancev in kriminalcev. Katoličani naj bi živeli pobožno življenje brez greha. Cilj meščanske samopodobe pa je bil udejanjenje individualnosti, ki naj bi bila usmerjena k vodenju razumnega, krepostnega in moralnega življenja. Obe predstavi sta seveda dali pečat tudi konceptom kriminalne identitete, ki je veljala za negativno zrcalno podobo katoliške oziroma meščanske identitete. Podobno kot pri razvoju sposobnosti in moralnosti meščanov so na primer tudi kriminalno kariero pojmovali kot rezultat odločitev, ki so jih kriminalci sami izbrali in za katere tudi sami prevzemajo vso odgovornost. Polarizacija med moralnimi katoličani oziroma meščani in nemoralnimi kriminalci se je usklajevala med dobrim in zlom družbe (Becker, 1994, 142; Becker, 2002, 36–37). Tako avtor poučne zgodbe o Boštjanu kot tudi drugi avtorji didaktične literature o kriminalu in kriminalcih 19. stoletja so torej vztrajali na odgovornosti posameznika in temu je ustrezalo daljnosežno oddaljevanje kriminalcev kot DRUGIH, meščanski (pa tudi katoliški) družbi tujih ljudi.

Človek, kot na primer Boštjan, je s svojim načinom življenja, torej s tem, da se ni več podrejal (meščanskemu) razumu in da je podlegel vzgibom grešne (katolika nevedne) dejavnosti, prizadel obe moralni predstavi o dobrem in zlu ter se s tem, ko je končno postal storilec kaznivega dejanja, oddaljil od temeljev človečanstva. Boštjanovo življenje lahko primerjamo z geslom: *Boj se pijanosti!*, ki je počasi, a vztrajno pronicalo tako v meščanske kot v katoliške predstave o morali. Poučne povedke so zabičevale: "Varuj se pijanosti, sicer nevedé in nehoté zabredeš v največjo nesrečo!" (DR, 3, 187).

Boštjan, izmišljena oseba ene izmed mnogih moralističnih zgodb, je s tem, ko je začel pijančevati, storil usodni korak. Že vrsto let prej, torej preden je dokončno postal kriminallec in morilec, se je, če se izrazimo metaforično, oprijel steklenice z žganjem in s tem prestopil odločilno razmejitveno črto, ki je v 19. stoletju ločevala meščane od nemeščanov. Po lastni izbiri se je obrnil proč od običajne, razumne in moralne življenjske poti, njegov greh pa je v meščanskih predstavah o deviantnosti zajemal preostanke krščanskega načina mišljenja. Napuh in samoprecenjevanje pridejo do izraza tako v krščanskem kot tudi v meščanskem mišljenju. Razlika pa je seveda v predstavah o ranjeni avtoriteti: pri meščanskem mišljenju postavljata napuh in samoprecenjevanje pod vprašaj avtoriteto RAZUMA kot predpostavke za družbeno vzpostavljeno in sprejemljivo vedenje, medtem ko je krščansko mišljenje videlo v njiju napad na nadzemeljsko avtoriteto, torej napad na vsemogočnega BOGA (Becker, 2002, 37).

V Boštjanovi štoriji torej razbiramo številne elemente, ki so zaznamovali tako takratne moralno-nravstvene kot tudi kriminološko-medicinske predstave. Nemoralnost in deviantnost pijanca slikata že obe glavni vlogi: fiktivni Boštjan in seveda

steklenica s hudičevim napojem. Obe seveda razlagata človekov propad. Boštjanov odklon si lahko razlagamo kot prostovoljno odločitev posameznika. Poleg brezbožnega izogibanja božjemu hramu in nemoralnega posedanja, hazardiranja ter zapravljivosti v gostilni je njegovo življenje zaznamovala še delomrnost, nasilnost v družini in nazadnje še gnusen umor. In če Boštjanovo zgodbo prebiramo kot primer kvarnega in pogubnega vpliva žganja na človeka, njegovo družino in potomce, potem gotovo igra glavno vlogo hudičeva steklenica. Zaradi nje je bil "grozovitniši od volka v planini" že Boštjanov oče, ki je družino zapustil v revščini in se raje potepal po pivnicah ter hodil po drugih krivih potih. In če so taki starši, so taki radi tudi otroci, kajti jabolko ne pade daleč od drevesa. Tudi Boštjan se od zapitega očeta ni nič dobrega naučil in tudi on je postal in ostal "krivo drevo, katero se ne da več poravnati" (ZD, 2). Postal je hudoben in malopriden.

Boštjanov propad, s katerim je sledil lastnemu očetu, pa se je nadaljeval še na drugi ravni pregrehe. Njegova podoba je postala sestavni del takratnega diskurza o pokvarjenosti in izrojenosti otrok alkoholikov. Na prelomu 19. in 20. stoletja se je zasidralo mnenje, da so otroci alkoholikov "telesni in duševni pohabljeni, ki niso dorasli bitki za obstoj" (Becker, 2002, 41–42).

Medicinski teksti s preloma 19. in 20. stoletja pozornemu bralcu na primer povedo, da prekomerno uživanje alkohola bolezensko načeneja celotno tkivo in vse organe človeškega telesa. Negativne posledice pijančevanja so bile od srede 19. stoletja naprej na široko popularizirane na primer v enciklopedijah, ki opozarjajo na kvarne vplive alkoholizma na telesno in duševno zdravje. Poleg tega pa naj bi alkoholizem povzročal težko družbeno škodo. "Pijanec, ki se sam telesno in moralno uničuje, je nevaren za družino in širšo okolico. Hudodelstva, samomori, gospodarski propad, zakrnelost potomstva so posledica alkoholizma" (MGKL, 1909, 758–759; HKL, 1907, I–IV). "Zaradi alkoholizma ne trpi samo organizem posameznika, temveč se povzroča huda škoda družbi." Ne samo, da alkoholizem prispeva k slabšanju rase, temveč tudi k degeneraciji potomcev (Brockhaus, 1928, 297; Pirc, 1938, 666–670).

Številni znanstveniki so torej iskali kvarne učinke alkoholizma v jedru socialne reprodukcije in družinskem življenju. Tam so najbolj razločno videli satansko zvezo socialne in telesne izprevrženosti. Manjvreden telesni ustroj otrok alkoholikov naj bi bil posledica neposredne zastrupitve zarodka (Wulffen, 1910, 204).

Ugledni profesor nevrologije na dunajski univerzi dr. Moriz Benedikt, eden izmed začetnikov kriminalne antropologije, ki je center moralnega čuta videl v človekovih možganih, je leta 1905, ko se je razvnela široka razprava o zakonskem pravu, na primer poudarjal, da je, kot je splošno znano, "potomstvo alkoholikov ogroženo. To nevarnost bi bistveno zmanjšali, če bi zakon določal prisilno oddajo alkoholikov v zdravstvene ustanove oziroma zavetišča. Glede na izkušnje je to možno predvsem pri tistih duševnih bolnikih, ki jih alkohol še ni popolnoma uničil in kjer je poskrbljeno za družino, če ta to potrebuje. Toda v revnih slojih prikrivajo stanje

svojega moža celo najbolj trpinčene ženske, saj so vendarle odvisne od njegovega zaslužka" (Protokolle der Enquete, 1905, 50). Dr. Benedikt se je zavzel, da mora zakon v takšnih zakonskih zvezah po možnosti preprečevati nadaljnjo ploditev in "posebno zdravim ženskam dopuščati in omogočiti, da se izognejo spolnim dolžnostim" (Protokolle der Enquete, 1905, 49).

Tudi ljubljanski knezoškof Anton Bonaventura Jeglič, ki je sicer menil, da mora biti žena v spolnih stvareh povsem podložna možu, je v svoji razvpiti knjižici Ženinom in nevestam navajal nekatere izjemne situacije: "Ako je mož močno pijan, žena ni dolžna biti podložna, ker bi mogel mož v pijanosti preveč po živinsko z njo ravnati in ker so otroci, spočeti od pijanega očeta, jako nagnjeni na bolezni; navadno slabega razuma, bolj lahko postanejo škrofulozni, da, tudi neumni" (Jeglič, 1910, 25). Še podrobnejši pa je bil nekaj let prej gorečni protialkoholni borec in moralist Janez Kalan, ki je poudarjal, da je že preprostem ljudstvu znano, da so "v pijanosti zarojeni otroci podvrženi često raznim živčnim boleznim, ki so sicer v njih rodovinah bile dotlej neznanе". Zaradi alkohola med drugim trpijo tudi "spolne žleze in njih izločine [...] Zato je zarod pivcev, če ne naravnost pokažen, pa vsaj nakažen. Otroci pivcev so pogosto spački, pritlikavci, bebeci, polni živčno-duševnih bolezni, kakor božjast, histerija, nervoznost, vidovice itd. Njih umrljivost je strahovita. Če odrastejo, so hujši alkoholiki od roditeljev" (Kalan, 1906, 63 in 65).

Ugledni univerzitetni profesor na ljubljanski pravni fakulteti dr. Metod Dolenc pa je leta 1922 v svoji razpravi o alkoholu in kriminaliteti ugotavljal, da je alkohol opojna pijača, ki je povzročila že "morje človeškega gorja", najgrozovitejša posledica pijančevanja pa je ta, "da redno uživanje alkoholnih pijač pospešuje in stopnjuje kriminaliteto (zločinstvenost) celega naroda". Prof. dr. Dolenc je izpostavil, da "trezni narodi nimajo dosti zločinstev", da pa se med Slovenci "stopnjuje kriminaliteta vsled pijanstva". Po mnenju univerzitetnega profesorja "pijanči rode in zarajajo samo redko zdrave potomce". Pri tem se je skliceval na francoskega nevrologa Bournevilla (1840–1909), ki je ugotavljal, "da je bilo med 1.000 slaboumnimi, božjastnimi ali imbecilnimi (bolestno – slabotnimi) otroki 62 takih, ki so imeli ali očeta ali mater, ali pa obadva roditelja vdana pijači. Žalostna je dedščina, ki jo dobi pijanca dete, ko zagleda luč sveta. Telesno in duševno so otroci pijancev pohabljeni – in tak zarod bodi kós življenjskemu boju?! Oni so rojeni kandidatje ali za blaznico ali pa za kaznilnico. Ni pa samo prokletstvo te krvne dedščine, kar jih žene v kaznilnico, vsporedno s tem dejstvom gre ponajvečkrat še drugo dejstvo: Pijanec zapije več, kakor bi po svojih imovinskih močeh smel, ako naj pošteno preživi sebe in rodbino, s tem pa tira svoje ljudi v uboštvo, siromaštvo. Brutalni egoizem pijanca, njegova posirovelost daje njegovemu zarodu že v nežni starosti slab vzgled, otopi njihov čut za pravost, otroci slede kmalu staršem. Tudi oni začno piti, in če je bil oče ali mati zaprt, ne zdi se jim ječa nič posebnega, nič strašnega, prično se potepati, v potepuštvi kradejo, dekleta komaj godna, se prostituirajo, zapadajo spolnim boleznim,

kmalu se najdejo bratje in sestre – nesrečni zarod pijancev – skupno na isti poti zločinstva!" (Dolenc, 1922, 10–11).

DIPSOMANIA AND CRIME. A CONTRIBUTION TO THE MORAL HISTORY OF THE 19TH CENTURY

Andrej STUDEN

The Institute of Contemporary History, SI-1000 Ljubljana, Kongresni trg 1

e-mail: andrej.studen@inz.si

SUMMARY

"I can kill a cow whenever I want as long as 'tis mine, so why wouldn't I have the right to kill my wife too, she was mine not yours!" answered Boštjan to the court, revealing with these horrible words a stony, merciless and Devil-worshipping heart. Boštjan had been raised in a non-Christian spirit by his neglectful parents and had lived without God, without prayer and without Christian teachings. Son of a sot, he went to the tavern rather than to church, had no relish at all for attending God's service and listening to sermons, but preferred drinking and gambling instead. He would hang around the taverns for days at a time, spending loads of money. When drunk, he would beat his wife, curse and neglect his children. In the end he drank and gambled away all his property, beggaring himself and his family. His wife worked hard trying to maintain them all, but Boštjan would take from her everything she had earned and spend it on the liquor that was poisoning his family life. One Sunday, after wasting his last tolar in the tavern, he rushed home to take his wife's money; when she refused to give him any, he killed her and dumped her body into the water.

This moralist tale entitled "Boštjan, or the Sure Path to the Gallows," published in the Zgodnja Danica religious newspaper in 1865, enlightens the reader as to the perils of straying down the road of drinking and gambling, if he does not learn in his youth how to serve God and pray diligently, if he avoids sermons, the Christian teachings and confession, and hangs around taverns instead. "The gallows are already waiting and the door to Hell is wide open" for any such man. Eventually, Boštjan died on the gallows as a murderer who had lived the neglectful, un-Christian and sinful life of a drunkard. As he had not lived with the mercy of God in this world, the doors to Heaven were closed to him at the time of his death. Dipsomania earned him the torments of Hell.

Nineteenth century society was faced with the severe problem of alcoholism. Catholic moralists approved of moderate drinking of wine while condemning excess,

which led to immoral and sinful boozing. But an even worse poison for the body and soul was hard liquor. While wine was considered a gift of God, liquor was regarded as a terrible plague, an evil, Satan's seed, destroying one's health, driving people into idle, wasteful, wicked and sinful life, gnawing away at family relationships and reducing entire families to poverty. Liquor brutalized many a man, making them stray into the world of crime, too. Through thefts, robberies, swindles, lewdness and even murders they ravaged their souls, surrendering to the Devil and destroying themselves.

Criminals such as thieves, murderers, forgers, panderers, prostitutes and other sexual offenders were marginalised by 19th century society as harmful or disgraceful social elements. Aside from condemning their immorality, society strived to control and punish this marginal group. The Catholic moralists, for example, continuously blamed liberalism, atheism, socialism, communism and freemasonry for the lack of ethics, poor upbringing and increase of deviance and crime in society. One of the main reasons for the increase of crime in their opinion was excessive drinking, a sin that did not comport with the bourgeois ideology and its attitude towards criminals. Dipsomania was considered indecent for the virtuous bourgeoisie, as they drank moderately and in private. In the 19th century, however, the consumption of alcohol, especially hard liquor and beer, which were in comparison to wine much more affordable, spread among the middle classes as well as among the urban and rural lower strata of the population.

The Catholic as well as middle class moralists closely associated the sin of drinking with that of crime. The self-image of an ideal Catholic or member of the bourgeoisie was not in accordance with the image of drunkards and criminals. Catholics were supposed to live a pious and sinless life, and part of the middle class self-image was an actualisation of individuality, which was supposed to be oriented towards a virtuous and moral life. Of course, these two images also left an imprint on the concepts of criminal identity, which was considered to be a negative image of the Catholic or bourgeois personality. Similarly, as in the development of the abilities and morality of the bourgeoisie, a criminal career was also regarded as a result of decisions made by the criminals themselves and for which they were to assume full responsibility. The polarisation between the moral Catholics and bourgeoisie on the one hand and the criminals on the other represented the good and evil divide of society.

The life of Boštjan (or anyone else living like him), the fictitious character of one of the many moralist tales of the period, took a fatal turn when he began indulging in alcohol. Many years before falling into the world of crime, he had taken to liquor and thereby crossed the critical line which in the 19th century divided the bourgeoisie from other people. He had turned away from the ordinary and moral path of life, and in the middle class interpretation of deviance his sin comprised the remains of a

Christian way of thinking. Arrogance and too high an opinion of oneself found expression both in the Christian as well as the bourgeois thought. The difference was, however, in the image of wounded authority: in the bourgeois frame of mind arrogance and overestimation of oneself put in question the authority of the mind as a basis for a socially established and acceptable behaviour, while the Christian thought saw in them an attack at the divine authority; i.e., an attack at God.

Key words: alcoholism, crime, catholic morality, bourgeois morality, 19th century

VIRI IN LITERATURA

DR, 1 – Drobince za novo leto (DR), 1851. Od zakonskega stana, 88–90.

DR, 2 – DR, 1856. J(osip) Levičnik: Kwartopirci poslušajte!, 183–187.

DR, 3 – Drobince, 1894. Boj se pijanosti!, 187.

Jeglič, A. B. (1910): Ženinom in nevestam. Ljubljana.

Martin, K. (1855): Lehrbuch der katholischen Moral. Mainz.

Protokolle der Enquete (1905): Protokolle der Enquete betreffend die Reform des österreichischen Eherechts (vom 27. Jänner bis 24. Februar 1905) unter dem Vorsitz des Hofrat Dr. Karl von Pelsner-Fürnberg, Mitteilungen der kulturpolitischen Gesellschaft. Wien.

Slomšek, A. M. (1847): Žalostna pesm. V: Zschokke, H.: Čujte, čujte, kaj žganje dela! Prigodba žalostna ino vesela za Slovence. Celovec.

Štampar, A. (1931): Narodna čitanka o alkoholu. Zagreb.

Valenčič, J. (1899): Vzgoja in omika ali izvir sreče. Ljubljana.

Volčič, J. (1853): Žganju slovó! vojskó! Škodljivost žganja v pogovoru. Ljubljana.

ZD, 1 – Zgodnja danica (ZD), Katoliški cerkveni list, 31. 7. 1851. Nedeljskim učencam in učenkam v podbudo. Ljubljana.

ZD, 2 – ZD, Katoliški cerkveni list, 20. 4. 1865. Boštjan, ali gladka pot na vislice. Ljubljana.

ZD, 3 – ZD, Katoliški cerkveni list, 1. 5. 1865. Boštjan, ali gladka pot na vislice. Ljubljana.

Zwenger, J. (1879): Nar lepši čednost in nar gerši pregreha. Ljubljana.

Becker, P. (2002): Verderbnis und Entartung. Eine Geschichte der Kriminologie des 19. Jahrhunderts als Diskurs und Praxis. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht.

Becker, P. (1994): Kriminelle Identitäten im 19. Jahrhundert. Neue Entwicklungen in der historischen Kriminalitätsforschung. Historische Anthropologie, 2, 1, 142–157.

Brockhaus (1928): Der Grosse Brockhaus. Fünfzehnte, völlig neubearbeitende Auflage, Bd. 1, A – Ast. Leipzig.

- Dolenc, M. (1922):** Alkohol in kriminaliteta. Prerod, I, 1, 10–12; 26–27.
- HKL (1907):** Herders Konversations Lexikon. Dritte Auflage, Bd. 8. Spinnerei bis Z, posebna priloga Trunksucht. Freiburg im Breisgau, I–IV.
- Kalan, J. (1906):** Kaj je torej z alkoholom? Vsem, ki so dobre volje, pojasnjuje M. V. Postojna.
- Kaschuba, W. (1990):** Lebenswelt und Kultur der Unterbürgerlichen Schichten im 19. und 20. Jahrhundert. München – Wien, Oldenbourg.
- MGKL (1909):** Meyers Großes Konversations Lexikon. Sechste, gänzlich neubearbeitete und vermehrte Auflage, Bd. 19, Sternberg bis Vector. Leipzig – Wien, 758–759.
- Pirc, I. (1938):** Zdravje v Sloveniji. II. knjiga, Zdravstvene prilike in delo higijenskih ustanov v Sloveniji 1922–1936. Ljubljana.
- Sandgruber, R. (1982):** Die Anfänge der Konsumgesellschaft. Konsumgüterverbrauch, Lebensstandard und Alltagskultur in Österreich im 18. und 19. Jahrhundert. München.
- Sandgruber, R. (1986):** Bittersüße Genüsse. Kulturgeschichte der Genußmittel. Wien – Köln – Graz.
- Studen, A. (2004):** Rabljev zamah. K zgodovini kriminala in kaznovanja na Slovenskem od 16. do začetka 21. stoletja. Ljubljana, Slovenska matica.
- Wulffen, E. (1910):** Der Sexualverbrecher. Encyklopädie der modernen Kriminalistik, Bd. VII. Berlin – Gross – Lichterfelde.